

RĂZBOIUL – CRIMĂ ANTISOCIALĂ ȘI PĂCAT STRIGĂTOR LA CER

Pr. Prof. Univ. Dr. Sorin COSMA
Episcopia Caransebeșului

Abstract

Good people everywhere and always considered war to be unworthy of the condition and life of the human person, because it represents murder and physical, economic, psychological, moral, cultural disaster; receiving the pathological stigma of antisocial crime. The topicality of the subject lies in the fact that recently all sorts of apocalyptic interpretations of the end of the world have been issued, lacking motivation and theme in the spirit of the gospel of Christ. Establishing that war, as murder and murder, is a blatant sin in heaven, the author first analyzes the origin and cause of the violence and hatred that lead to murder; Next, the issue of responsibility and moral conscience in the face of crime is discussed, and the punitive aspect of crime in Israel law is presented, as well as the preventive aspect of murder proclaimed by the Savior by cultivating love for God and for bow. In this sense, the Church, especially through her Teachers, condemning the war, argues that misunderstandings between people should be resolved exclusively in a peaceful way.

Keywords

war, murder, responsibility, conscience, peace

1. Preliminarii

Socotind că oamenii trebuie să renunțe cu desăvârșire la practica războiului și să caute rezolvarea neînțelegerilor dintre ei pe cale pașnică, marele și evlaviosul rege indian Ashoka (sec. III î. Hr.), supranumit „Constantin cel Mare al budismului”, a blestemat războiul, spunând că „armele sunt nedemne de om”¹. În același consens, psalmistul cântă gloria divină, care „a curmat războaiele până la marginile pământului; a sfărâmat arcul, a rupt lancea și carele de război le-a ars cu foc” (*Psalmi* 45, 9).

Pe de altă parte însă, din nefericire, noțiunea de „război sfânt” este reactualizată sub forma unei agresiuni motivată religios; iar recent, vizavi de războiul din Ucraina, s-au emis tot felul de interpretări apocaliptice care se finalizează cu sfârșitul lumii. Nu le vom lua, desigur, în considerare, fiindcă sunt lipsite de temei și motivație serioasă în duhul Evangheliei lui Hristos. Dar, pentru a vedea – totuși – netemeinicia lor, ne vom referi doar la profeția lansată de pastorul și evanghelistul baptist Pat Robinson, care spune printre altele că „Putin «este constrâns de Dumnezeu» să invadeze Ucraina și să împlinească o profeție biblică”. Fără a intra în analiza textelor biblice invocate de respectivul pastor ca temeiuri ale afirmației că Dumnezeu ar constrânge la război, e suficient să spunem că acesta a mai lansat astfel de profeții apocaliptice, care însă neîmplinindu-se, l-au discreditat în fața opiniei publice. În principiu, vom spune că ideea de „constrângere” din partea lui Dumnezeu desenează o predestinație oarbă ce nu poate fi justificată din perspectiva învățaturii creștine, fiindcă Dumnezeu nu anulează libertatea omului ce atrage după sine responsabilitatea faptelor săvârșite. Apoi, Dumnezeu nu poate constrânge spre ură și crimă, fiindcă El este iubire, și numai iubire; nu și ură. Spre deosebire de noi oamenii, Dumnezeu este identic cu Sine însuși. La El „nu este schimbare și nici urmă de mutare” (*Iacob* 1, 17).

Întemeiată pe Sfânta Scriptură și pe Sfânta Tradiție, Biserica a socotit războiul ca fiind o crimă antisocială, după cum ne convinge cunoscutul teolog grec Hristu Andrusos în al său *Sistem de Morală*. Iată cuvintele lui spuse în numele moralei creștine:

„Războiul, socotit ca duel în stil mare, care prin metode și prin instrumente noi omoară mulțimile, cum și ca izvor al incalculabilei mizerii din punct de vedere fizic și moral este ceva odios

¹ *Gazeta Literară*, București, an IX, 1962, nr. 13 (420), p. 8.

și împotriva divinității, neputându-se sprijini pe niciun fel de morală. Din cauza aceasta săvârșesc o crimă împotriva umanității toți aceia care din orgoliu sau megalomanie, din lăcomie și ură sau vreun alt motiv de felul acesta, ațâțând ura și antipatia națională între popoare, provoacă războaie pe care le poartă în chip neuman, aducând multor generații și multor societăți nenorociri incalculabile și obișnuiesc poporul cu fapte și sentimente sălbatice și sangvine. E cu totul altceva când este vorba despre apărarea existenței proprii, libertății și onoarei vreunui popor oarecare. Războiul în asemenea cazuri, fiind o acțiune de apărare, după ce toate mijloacele pașnice s-au consumat, este admis din nevoie, cu condiția să se săvârșească fără atrocități și acte neumane, să se respecte principiile generale ale dreptului și moralei, să se cruțe pe cât este cu putință sângele omenesc, precum și viața, onoarea și bunurile acelora ce nu luptă, iar față de prizonieri să se arate iubirea de oameni”².

2. Crima ca patologie antisocială

Cele trei valori – Adevărul, Binele și Frumosul – erau simbolizate de înțelepciunea vechilor greci prin dansul armonios al muzelor; pe când vântul, focul și apa, ca intemperii ale naturii, reprezentau dansul dezlănțuit al Furiilor. Iar pe plan spiritual Furiile reprezentau dezordinea, dezmațul, concretizate în prostie, nebunie și crimă. Binele care exprimă sănătatea este redat prin adevăr, dreptate, bunăstare, pe când boala o constituie crima și prostia³.

S-a constatat că atunci când în viață apare un obstacol, aceasta se conjugă cu lumea sub impulsul mâniei și al fricii. Dacă obstacolul este mai mic îl învingem prin mânia devenită agresivitate. Dacă însă nu-l putem depăși, intră în acțiune frica, și atunci îl ocolim. Învingerea conflictelor ne aduce oțelirea în viață, dar dacă ele ne înving, frica degenerază în anxietatea ce dă multiplele forme ale nebuliei omului față de el însuși. Așa cum frica înseamnă autodistrugere, mânia încearcă distrugerea altora. Patologia ei duce la sadism, care devine izvorul principal al crimei⁴.

² Hristu ANDRUTSOS, *Sistem de morală*, trad. de Ioan Lăncrăjan și Ermis Mudopoulos, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1947, pp. 242-243.

³ Nicolae MĂRGINEANU, *Condiția umană*, Editura Științifică, București, 1973, p. 17.

⁴ N. MĂRGINEANU, *Condiția umană*, p. 84.

De aceea, mânia și crima sunt socotite de Sigmund Freud ca fiind instinctele morții (Thanatos), pe când iubirea și tandrețea constituie instinctele vieții (Eros). Acestea din urmă sunt semnul sănătății, pe când frica definește nebunia, iar agresivitatea, crima; de unde rezultă masochismul în bolile mintale și sadismul în crimă. Prin urmare, nebunia și crima sunt definite prin opusul lor, în sensul că nebunia se află mai mult sub imperiul fricii și al temerii de oameni și de viață, în timp ce crima are ca imbold mânia, ura și agresivitatea⁵.

Pe de altă parte, suferința în nebunie se referă la individ, pe când crima vizează pe semeni și societatea. Crima și nebunia reprezintă un eșec al adaptării, conservării și dezvoltării personalității umane raportată la lume.

„Dacă ființa umană rezolvă dezechilibrul cu lumea, viața își urmează cursul normal al sănătății și onestității. În frică nu reușește. În crimă rezolvarea reușește, dar ea contrazice normele sociale, ce asigură conviețuirea pașnică între oameni. Ca atare, rezolvarea e greșită, deoarece ea este antisocială, și, în final, prin acțiunea justă a societății împotriva celui care a comis crima, ea periclitează din nou atât conservarea, cât și dezvoltarea ființei”⁶.

Dar nu numai agresivitatea și sadismul reprezintă patologia în crimă. Patologia în crimă este determinată și de insașiabilitatea emotivă ca efect al fricii morbide, ca formă a bolii mintale. Aceste forme ale agresiunii antisociale și antipersonale se pot conjuga atunci când se cauzează reciproc, după cum magistral este prezentat fenomenul de I. L. Caragiale în nuvela *O făclie de Paști*. În urma conflictului dintre Leida Zibal și Gheorghe, în sufletul acestuia din urmă se dezvoltă furia crimei. Încă de la început „s-a arătat a fi un om prea brutal și prea ursuz, suduia mereu și mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea: leneș și obraznic și fura”. Înfațișarea însăși era asemenea unui „criminal înăscut”, după teoria lui Lombroso (despre care vom vedea mai jos): „Are brațele peste măsură lungi și picioarele prea scurte, fruntea îngustă și turtită, occipitalul tare dezvoltat; chipul lui e de o caracteristică asprime și bestialitate bătătoare la ochii deprinși; e un rudiment de om; e, cum am zice, fiara, care de-abia de curând a reușit să stea numai pe labele dinapoi și să-și ridice capul în sus, spre cer către lumină!”. Sub obsesia ucigătoare a crimei ce o aștepta cu groază de sărbătoarea Paștelui, ce se apropia, anxietatea

⁵ N. MĂRGINEANU, *Condiția umană*, p. 110.

⁶ N. MĂRGINEANU, *Condiția umană*, p. 261.

lui Leiba se amplifică, ducându-l la nebunie, iar sub teroarea fricii, el îl va ucide pe Gheorghe. „Fără îndoială – gândește Sura – Leiba nu e bine de loc, e tare bolnav; Leiba are „idei la cap”. Căci ce înțeles poate avea tot ce face el de câteva zile și mai ales ce a făcut astăzi?” „Crășma a închis-o înainte de aprinsul lumânărilor. De trei ori au bătut mușterii în ușa dughenei, strigând cu glasuri cunoscute să le deschidă. La fiecă bătaie, el a tresărit. A trecut apoi sub gang și s-a dus s-ascundă pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ține pe picioare, și nu vrea să se odihnească. E noapte deplină, Zibal stă de mult pe pragul ce dă în gang și ascultă. O osteneală zdrobitoare se lasă pe cerbicia lui Zibal. „Să fie Gheorghe?”. Leiba simți că i se sting puterile și se așeză la loc pe prag. Între frânturile de gânduri ce se rostogoleau în capul său, el nu putu prinde un gând întreg, o hotărâre. Aiurit, intră în dugheană, trase un chibrit și aprinse o lampă mică cu petrol. Ceasornicul țacănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruț în cada cu trei picioare de lângă tarabă și voi să-și toarne rachiul bun dintr-un șip; dar gâtul șipului începu să clănțănească tare pe buzele paharului. Aceste sunete erau și mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voința lui de a-și birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes. Zibal se așeză iar pe prag întinzându-și urechea la pândă. Leiba se scoală apăsându-și pieptul cu mâna și căutând să întoarcă înapoi un nod rebel ce i ridică în gât. Sunt mai mulți oameni afară. Și Gheorghe! Da, el e, da, a bătut în deal ceasul Învierii”. Gheorghe nu reușește însă să intre în han, ci căzând în capcana lui Leiba, acesta-i dă foc. Și trupul lui Gheorghe se mistuia în flăcări ca o făclie de Paști”.

În altă ordine de idei, trebuie să recunoaștem că există și societăți criminale, care impulsionează agresivitatea și ura de grup ca sentiment de dreptate și revoltă ce merge până la crima antisocială, pentru a face o societate dreaptă, ce oferă posibilitățile conservării și dezvoltării personalității umane. Astfel, a apărut criminologia ca știința multidisciplinară care se ocupă de fenomenul crimei, de originea și dezvoltarea comportamentelor infracționale, de particularitățile acțiunilor criminale individuale și de grup, de structurile specifice particulare ale persoanei criminalului, de combaterea, prevenirea actelor criminale și de mijloacele de reeducare⁷.

⁷ Paul Popescu NEVEANU, *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București, 1979, pp. 159-166.

3. Originea și cauza violenței și urii ce conduce la crimă

Medicul psihiatru și criminologul italian, Cesare Lombroso (1836-1909), întemeietorul școlii antropologice a dreptului, susține teoria ereditară a „criminalului înăscut”, care poate fi cunoscut după anumite „stigmat” corporale: fruntea îngustă, ceafa lată, ochii apropiați de nas, formă primitivă, sălbatică și monstruoasă. Lombroso nu și-a putut dovedi temeinicia tezei sale, întrucât se poate vorbi numai de predispoziții în cadrul eredității.

Psihanaliza vorbește de un *killer instinct* determinat de agresivitatea ca reacție tipică furiei. Asemenea foamei, agresivitatea constituie un instinct primar de conservare a individului, manifestându-se sub forma apărării și atacului. S-a constatat că unele persoane pot avea o concentrație mai mare de testosteron (hormon sexual masculin), care creează o tendință agresivă. Experiențele de laborator au arătat, pe de altă parte, că stimularea hipotalamusului la șobolani și pisici, au creat stări de furie extremă ce determinau acțiuni ucigașe. La oameni nu s-a întâmplat însă același lucru. Comportamentul agresiv poate fi controlat cortical, și ca urmare, poate fi expus influențelor sociale și legat de experiență⁸.

Pe de altă parte, privind fenomenul de ură, psihanaliztii consideră că acesta nu este decât expresia iubirii împiedicată în manifestările ei. Această piedică determină o stare de concentrare intensă afectivă și mentală asupra unei persoane căruia îi dorim răul. Ura poate cuprinde familia, clasa socială și chiar neamul căruia aparține persoana urâtă⁹. Ura familială este impulsivă de invidie și gelozie, ducând la *complexul Cain* sau *complexul Electra*, soldat cu crima.

Psihanalistul francez Gilbert Robin arată că există o ură normală și una patologică. „Ura este un sentiment natural și normal, care nu începe să fie morbid decât atunci când se ivește pe un teren deja atins din punct de vedere psihic”. Se vorbește „de o rațiune a urii, de justificările ei morale”, desfășurate „în numele dreptății, binelui, libertății”¹⁰. Aceasta ar fi identică cu ceea ce este cunoscut în limbajul asceților creștini sub numele de „mânia dreaptă”. Există însă și o ură patologică, „atunci când din cauza unui dezechilibru

⁸ Rita L. ATKINSON, Richard C. ATKINSON, Edward E. SMITH, Daryl J. BEM, *Introducere în Psihologie*, ed. XI-a, trad. de Leonard Băiceanu, Gina Ilie și Loredana Gavriliță, Editura Tehnică, București, 2002, p. 525.

⁹ Ion POPESCU, *Concepția psihanalitică (expunere și critică)*, Editura H. Welther, Sibiu, 1947, p. 157.

¹⁰ I. POPESCU, *Concepția psihanalitică*, pp. 168-169.

mental, individul nu mai deține discernământul critic al Eului rațional sau discernământul afectiv al Eului ideal (conștiința morală actuală)”. Acești dezchilibrați ideo-afectivi, lipsiți fiind de simțul moral, vor adopta un comportament nevrotic, bizar, antisocial, distructiv. Această ură patologică este periculoasă nu numai prin tensiunile sociale pe care le creează, ci și prin faptul că violența ei poate finaliza în crimă¹¹.

Ura poate fi

„lichidată fie printr-o stare de nevroză, fie printr-un rău făcut persoanei ce este urâtă (răzbunarea-pedeapsă), iar când există o predispoziție (vocație) spre creație, ura se sublimează în opere de creație, iar când ura fiind prea mare și nu-și găsește altă soluționare, va duce la crima pasională. În determinările spre crimă un rol deosebit îl joacă temperamentul, sensibilitatea și mai ales violența traumei psihice, ce provoacă surpriza deziluziei sau atitudinea cinică a ființei urâte”¹².

Pe lângă cele până aici arătate, privind modul de interpretare a agresivității ce duce la crimă, se oferă și răspunsul potrivit căruia agresivitatea constituie un răspuns învățat prin observare sau imitare¹³. Această interpretare aparține psihologiei umaniste, care își propune să promoveze dezvoltarea personalității umane la parametrii maximi. În interpretarea agresivității, se pornește de la faptul că personalitățile antisociale sunt impulsive, cu un slab sentiment al vinovăției, sunt interesați numai de propriile lor nevoi, au mereu probleme cu legea. Cauzele rezidă în sistemul nervos subreactiv; model de comportament antisocial al părinților; absența totală sau parțială a disciplinei (educația)¹⁴.

Spre deosebire de teoria psihanalitică unde agresivitatea este interpretată ca un impuls produs prin frustrare, teoria învățării sociale socotește agresivitatea a fi un răspuns învățat prin imitare. S-a experimentat modul de învățare a violenței la televizor și filme, și s-a ajuns la concluzia că agresivitatea crește în intensitate, dacă răspunsurile sunt întărite pozitiv. Urmărindu-se programele TV peste zece ani, au fost studiați peste 800 de copii între 8-9 ani, și s-a constatat că băieții care preferau programe TV conținând multă

¹¹ I. POPESCU, *Conceptia psihanalitică*, p. 169.

¹² I. POPESCU, *Conceptia psihanalitică*, p. 156.

¹³ R. L. ATKINSON et alii, *Introducere în Psihologie*, pp. 515-525.

¹⁴ R. L. ATKINSON et alii, *Introducere în Psihologie*, p. 774.

violență, s-au dovedit mai agresivi în relațiile interpersonale, comparativ cu băieții care preferau programe TV mai puțin violente. Pe de altă parte, s-a constatat că agresivitatea cu cât este întărită mai mult, cu atât se manifestă cu mai multă dârzenie. Experimental, când unor copiii li s-a dat posibilitatea ca în mod repetat să lovească altă persoană, care nu putea riposta, subiecții s-au dovedit din ce în ce mai punitivi, ceea ce înseamnă că agresivitatea dă naștere la agresivitate și nu o face să înceteze¹⁵.

În altă ordine de idei, remarcăm faptul că frica și mânia intră în componența instinctului de conservare, ce se manifestă sub formă de apărare și atac, dar atunci când ele apar ca valențe negative ale mediului se declanșează sub forma repulsiei (frica) și divergenței (mânia) față de mediu. Așa cum în procesele biologice atracția este dictată de plăcerea gustului, iar repulsia este dictată de dezgust, tot astfel și în conjugarea psihică cu lumea, iubirea reprezintă plăcere, atracție și tandrețe, pe când ura transmite dizarmonia, manifestată prin neplăcere și repulsie. Există însă și stări patologice, când trăirile afective devin paradoxale. În astfel de situații, atât frica, cât și mânia se transformă în plăcere, adică în plăcerea de a ne face rău, sau în plăcerea de a face rău altora.

Există, pe de altă parte, și crime provocate de societate, când societatea este bolnavă. Există societăți criminaloide, care formează infractori, fiindcă orânduirea social-politică, fiind bolnavă, incită la crimă. Un exemplu concludent în acest sens ni-l oferă dictatura nazistă. Paznicii de la Auschwitz și Buchenwald ilustrează prea bine această categorie de infractori¹⁶.

4. Problema responsabilității față de crimă

Dat fiind faptul că crima reprezintă nebunia antisocială, iar pe de altă parte, că ea aparține debilității mentale, e greu de stabilit granița între nebunie și delict. De aici și confuzia în determinarea responsabilității morale în cazul crimei. S-a stabilit psihologic că personalitățile de tip antisocial manifestă un redus simț al responsabilității și a moralității. Comportamentul egocentric a unora ca aceștia se manifestă prin satisfacerea imediată a propriilor trebuințe și prin incapacitatea de a suporta frustrarea.

Cauzele care determină comportamentul antisocial sunt multiple, precum variată este și forma lui de interpretare. Pe lângă lipsa capacității de a

¹⁵ R. L. ATKINSON et alii, *Introducere în Psihologie*, pp. 523-526.

¹⁶ N. MĂRGINEANU, *Condiția umană*, p. 267.

controla impulsurile, delincvența având la temelie subcultura criminală, se traduce prin pierderea simțului cu realitatea, urmată de un comportament social specific, manifestând interes pentru membrii unei bande criminale, cu păstrarea codului moral de a nu trăda un prieten, oricare ar fi acesta¹⁷.

Spre a înțelege mai bine cum a fost apreciată nebunia în crimă, ne vom referi la câteva cazuri concrete. Astfel, în perioada anilor '70, Institutul American de Drept a adoptat o definiție mai largă a nebuniei în crimă, propunând următorul text: „O persoană nu este responsabilă de conduita criminală dacă în timpul aceluia comportament, ca rezultat al unei tulburări sau deficiențe mentale, își pierde substanțial capacitatea fie de a aprecia nejustețea conduitei sale, fie de a-și conforma conduita imperativelor legii”. Interpretându-se această lege, s-a considerat că prin cuvântul *substanțial* se înțelege că nu orice incapacitate este suficientă pentru a evita responsabilitatea criminalului, dar și faptul că nu este cerută incapacitatea totală. La fel cuvântul „a aprecia” implică mai degrabă decât a ști, faptul că conștiința intelectuală a binelui și răului nu este suficientă; indivizii trebuie să înțeleagă consecințele morale sau legale ale comportamentului lor, înainte de a fi găsiți responsabili de acțiuni ilegale. Astfel interpretând legea, John Hinckley jr., în tentativa de asasinare a președintelui Ronald Reagan, a fost achitat în 1981 pe motiv de nebunie. Mai târziu, în 1984, Congresul American a modificat legea în sensul că „dovada trebuia să fie clară și convingătoare” că persoana nu era sănătoasă psihic. Statul Michigan și alte 11 state americane au propus verdictul: „Vinovat, dar bolnav psihic!”, permițând juraților să condamne o persoană pe care o consideră periculoasă, asigurându-se în același timp că ea primește un tratament psihoterapeutic, fie într-un spital de boli psihice, fie în închisoare, dacă este apt să-și ispășească pedeapsa.

Tot mai puțin se împărtășește ideea că oamenii nu au responsabilitatea faptei comise, încât în ultimul timp, în S.U.A., mai puțin de 1% din inculpați au fost declarați nevinovați pe motiv de boală psihică. Se cere, la ora de față, ca inculpatul să fie apt a-și suporta procesul de judecată, îndeplinind următoarele două condiții:

1. să înțeleagă acuzele ce i se aduc;
2. să coopereze cu avocatul în pregătirea apărării.

În consecință, mulți inculpați sunt internați până vor putea face față procesului, dar nu timp nelimitat. Cu toate aceste precauții,

¹⁷ R. L. ATKINSON et alii, *Introducere în Psihologie*, p. 766.

„din nefericire, datele folosite în prezent pentru precizarea faptului că un individ ar fi capabil să comită un act periculos nu sunt demne de încredere”¹⁸.

5. Crima în fața conștiinței morale

Sfânta Scriptură, referindu-se la primul fratricid săvârșit de Cain asupra lui Abel, consideră uciderea a fi păcat strigător la cer, care atrăgând după sine sentimentul vinovăției, aduce zguduitoarea muștrare a conștiinței: „Atunci a zis Domnul Dumnezeu către Cain: „Ce ai făcut? Glasul fratelui tău strigă către mine din pământ. Și acum ești blestemat. Vei fi zbuciumat și fugar pe pământ” (*Facerea* 4, 10-11). Ba chiar și numai atentatul la viața cuiva, chiar și asupra unui animal nevinovat, indiferent din ce motive, rămâne un act de cruzime, făcând ca sensibilitatea sufletului omenesc să nu rămână indiferentă, ci să vibreze cu duioșie și chiar cu tristețe. Faptul este sugerat artistic, cu inegalabilă finețe de Nicoale Labiș în poemul *Moartea căprioarei*: „Spun tatii că mi-i sete și-mi face semn să beau. / Amețitoare apă, ce-ntunecat te clatini! / Mă simt legat prin sete de vietatea care a murit / La ceas oprit de lege și de datini. / Ce-i inimă? Mi-e foame! Vreau să trăiesc și-aș vrea. / Tu, iartă-mă, fecioară, – tu, căprioara mea! / Mi-i somn. Ce nalt îi focul! Și codrul, ce adânc! / Plâng. Ce gândește tata? Mănânc și plâng. Mănânc!”

Replica conștiinței morale față de crimă a constituit o temă esențială a tragediei grecești. Eriniile cu părul despletit și făclii aprinse urmăreau pe ucigași, făcându-i să se zbată în chinuitorul foc al muștrării, ce le ardea sufletul până la insuportabil. La fel și în literatura modernă găsim aceleași cazuri. Astfel, pe Cain, din poezia lui Victor Hugo, îl urmărește „ochiul lui Dumnezeu” (conștiința) spre a-i aduce muștrarea pentru fapta ucigașă, atât în ascunzătoarea din pământ, cât și în turnul de fier unde nu putea să pătrundă nici o rază de lumină.

Rascalnicov din romanul *Crimă și pedeapsă* a lui Dostoievski comite dintr-un idealism naiv o crimă. Deși o consideră faptă indiferentă, glasul conștiinței se trezește, muștrându-l neiertător, încât în cele din urmă, ne mai putând suporta tulburarea sufletească care îl apăsa, se predă autorităților spre a-și ispăși fapta. Boris Gudunov este prezentat de Pușkin în tulburările violente ale conștiinței, după ce a ucis pe moștenitorul tronului. La fel și Macbeth a lui Shakespeare este urmărit ca de o nălucă de figura celui ucis,

¹⁸ R. L. ATKINSON et alii, *Introducere în Psihologie*, pp. 771-774.

de care nu mai poate nicăieri să se ascundă; iată cuvintele lui Macbeth: „S-a mai vărsat și-n vremea veche sânge, / Când legea nu-mblânzise încă lumea. / Și s-au mai săvârșit de-atunci omoruri, / Cumplite foarte, pentru-al nostru auz. / Pe-atunci un om, cu creierii zdrobiți / Murea și-atâta tot. Dar azi învie / Cu douăzeci de răni de moarte-n cap, / Și brânci ne dă din scaun: mai ciudat / Decât e chiar omorul”. Obsesia umbrei celui ucis îl urmărește pe Macbeth până la delir: „Dar n-am făcut-o eu! De ce-ți tot scuturi / Spre mine, pletele de sânge pline?”

La fel și în literatura română, în *Năpasta*, *Moara cu noroc* etc., crima este cauzată de iubire, gelozie, invidie, diverse interese, și încheiată cu dezastre familiale, muștrări de conștiință, nebunie. Finalitatea vieții prin crimă devoltă de multe ori un conflict temeluit pe o dramă sufletească, ce rezultă din tragicul existențial, unde odată cu discernământul dispare orice licăr de luciditate, rămânând de-a dreptul fără motivații. Conștiința nu este dominată de muștrare, ci de răzbunare și regret. Și totuși crima nu poate fi oprită. Ea își urmează destinul prăpăstios al morții. Să urmărim crima lui Ghiță din *Moara cu noroc*. „Ana se cutremură în tot trupul, apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi și grăi înecată: – Nu vreau să mor, Ghiță! Nu vreau să mor! urmă ea tare și se aruncă la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omori. Ghiță își dete trupul înapoi, se plecă, îi apucă cu amândouă mâinile capul și privi dus în fața ei. – Nu-ți fie frică, îi zise el înduioșat, tu știi că-mi ești dragă ca lumina ochilor. N-am să te chinuiesc, am să te omor cum mi-aș omori copilul meu, când ar trebui să-l scap din chinurile călăului, ca să-ți dai sufletul pe nesimțite. – Dar de ce să mă omori? zise ea agățându-se de brațele lui? Ce-am păcătuit eu? – Nu știu! răspunse el. Simt numai că mi s-a pus ceva de-a curmezișa în cap și că nu mai pot trăi, iar pe tine nu pot să te las viuă în urma mea. Acu, urmă el peste puțin, acu văd c-am făcut rău și dacă n-aș vedea din fața că eu te-am aruncat ca un ticălos în brațele lui, pentru ca să-mi stâmpăr setea de răzbunare, dacă mai odinioară l-aș fi găsit aici, poate că nu te-aș fi ucis. Ana se ridică și privi ca trezită din somn la el. Afară se auzeau pași, peste puțin cineva încercă să deschidă ușa. – Pinteau cu jandarmii! șopti bărbatul scoțându-și cuțitul de pe ureau. Ano! Fă-ți cruce! fă-ți cruce, că nu mai avem vreme. – Săriți că mă omoară! Săriți, măi oameni! strigă nevasta luptându-se cu el, săriți! săriți! Când ușa căzu sfărâmată din țâțâni și Răuț se ivi cu Lică în ea, Ana era întinsă la pământ și cu pieptul plin de sânge cald, iar Ghiță o ținea sub genunchi și apăsa cuțitul mai adânc spre

inima ei. – Dă foc! zise Lică, și Răuț își descărcă pistolul în ceafa lui Ghiță, care căzu înapoi, fără să mai poată afla cine l-a împușcat”.

În Sfânta Scriptură, printre alte cazuri, iese în evidență mustrarea conștiinței regelui David, care se făcuse vinovat de pe urma morții lui Urie. În urma vinovăției pe care i-o descopere profetul Natan, inima lui David se umple de mâhnire și căință, compunând nemuritorul *Psalms 50*, care va rămâna peste veacuri expresia inimii întinate de păcat, dar cu încredere în milostivirea lui Dumnezeu. Chiar dacă fapta lui David a fost iertată, datorită faptului că „a vărsat mult sânge și a purtat războaie mari” (1 *Regi* 22, 8), Dumnezeu îi refuză totuși dorința de a construi templul.

6. Atitudinea punitivă față de crimă în teocrația israelită

Având o conducere teocratică, porunca „Să nu ucizi!” din Decalog reprezintă Legea lui Dumnezeu menită să consfințească valoarea vieții omenesti ca dar divin, și datoria fiecăruia de a respecta viața aproapelui, asemenea vieții proprii. În același timp, atitudinea lui Dumnezeu față de om era numită *hesed*, în sens de binefacere, milă, îndurare, ceea ce înseamnă că Dumnezeu însuși este protectorul vieții omului și, ca urmare, putea cere și oamenilor ca, după dreptate, să-și respecte reciproc viața.

Caracterul teocratic al legislației mozaice făcea deosebirea, în aprecierea gravității unei fapte, în funcție de obiect, împrejurări, intenții, scop. De pildă, într-un fel era pedepsită crima spontană, față de cea cu premeditare, sau crima intenționată, față de cea neintenționată. Pentru a stârpi crima din popor și a intimida săvârșirea ei, se aplica fără părtinire în orice ocazie legea talionului, ca înstăpânire a dreptății legii. Legea talionului pretindea „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, omor pentru omor”. Proclamând că „cel ce va ucide un om, să se omoare” (*Levitic* 19, 21; *Ieșire* 21, 12), criminalul primea aceeași pedeapsă din partea „răzbunătorului sângelui” (*Numeri* 25, 18; vezi și *Ieșire* 23), care putea fi o rudă mai apropiată a victimei. Dacă crima a fost săvârșită fără voia ucigașului, acesta se putea retrage în una din cele șase cetăți de azil, iar dacă bătrânii cetății vor aprecia nevinovăția faptei, răzbunătorul sângelui trebuia să renunțe la aplicarea legii talionului (*Deuteronom* 19, 2).

Pentru a înțelege mai bine cât de mult prețuia organizația teocratică a lui Israel viața, este de ajuns să ne amintim că, pentru un cadavru găsit undeva pe câmp, judecătorii și bătrânii cetății apropiate organizau o anchetă specială, iar „preoții, fiii leviților” (*Deuteronom* 21, 5) aduceau o junincă ca

jertfă de ispășire, în timp ce „toți bătrânii cetății aceleia, care sunt mai aproape de cel ucis, își spălau mâinile asupra capului junghiate celei junghiate în râu, și grăind, spuneau: „Mâinile noastre n-au vărsat sângele acesta și ochii noștri nu au văzut” (*Deuteronom 21, 6-9*).

7. Aspectul preventiv al crimei proclamat de Mântuitorul

Spre deosebire de cele până aici arătate, vom vedea că Mântuitorul ia o atitudine preventivă față de ucidere, abordând-o dintr-o perspectivă duhovnicească, sub mai multe aspecte:

1. Referindu-se în mod expres la porunca prin care se oprește săvârșirea uciderii, Mântuitorul spune în Predica de pe Munte: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu ucizi, căci cel ce va ucide, vrednic este de judecată; Eu însă vă spun: oricine se mânie pe fratele său, vrednic va fi de judecată; și cel ce-i va zice fratelui său: Netrebnicule! vrednic va fi de judecata sinedriului; iar cel ce-i zice: Nebunule! vrednic va fi de gheena focului” (*Matei 5, 21-22*).

După cum vedem, Mântuitorul apreciază că uciderea este un efect al mâniei. De aceea, El merge mai în adânc, propunând curățirea inimii de mânie, „fiindcă dinlăuntru, din inima oamenilor, ies gândurile rele, desfrânările, hoțiile, omorurile” (*Marcu 7, 21-22*). O inimă eliberată de mânie, nu numai că nu va căuta ura și răzburarea, ci din iubire se va adresa semenului cu respect, având în atenție demnitatea chipului lui Dumnezeu existent în persoana oricărui om.

Dacă cel ce ucide este vrednic de judecată, tot la fel va fi și cel ce-și va desconsidera semenul, spunându-i: „netrebnic” sau „nebun”. Cuvântul ebraic *racha* înseamnă mai puțin de cum am spune în românește „tâmpit”, sau „prost”. Ar fi mai mult un apelativ de dispreț, cum am zice: „ei, măi!”. Cuvântul „nebun”, *μωρός*, înseamnă lipsit de minte, de judecată clară, de luciditate. În acele timpuri avea sensul unei conștiințe religioase ce se abătea grav de la pietate. Era cea mai cumplită abatere de la comuniunea cu Dumnezeu, prin nerecunoașterea Lui. Numai „nebul zice în inima sa: nu este Dumnezeu” (*Psalmi 8, 1*).

De aici vedem că Mântuitorul oprește orice focar al mâniei îndreptată spre viața semenului, interzicând orice formă de dispreț, sau de desconsiderare la adresa lui.

2. Dacă nu acceptă mânia, Mântuitorul recomandă iertarea față de greșeala semenului. Nicidecum ranchiuna, ci „iertarea din toată inima”, adică uitarea (*Matei 18, 35*). Nici jertfa adusă lui Dumnezeu nu va fi primită dacă

„mai întâi nu te împaci cu pârâșul tău” (*Matei 5, 23-26*); și nici Dumnezeu nu-ți va ierta păcatele, decât în funcție de iertarea pe care noi o acordăm greșiților noștri (*Matei 6, 12-15*).

3. Mânia, ura și ranchiuna se sting complet din suflet atunci când vor fi înlocuite cu iubirea față de dușman. Aceasta este chezașia purității sufletului, a gândului și a simțirii. Este dovada cea mai grăitoare a asemănării cu Părintele nostru cel din ceruri, care face ca soarele Său să răsară și peste cei răi și peste cei buni și face să plouă peste cei drekți și peste cei nedreți (*Matei 5, 44-48*).

4. Pe de altă parte, Mântuitorul arată că există și o ucidere a sufletului, nu numai a trupului. La fel, Mântuitorul face deosebirea dintre uciderea directă și cea indirectă. Aceasta este sminteală (*Matei 18, 6-10*), când cineva este ispitit sau îndemnat spre păcat, sau când prin atitudinile adoptate față de altcineva, îi derutează drumul cel drept al vieții, „ispitindu-l” să apuce pe căile păcatului, a cărui „răsplată este moartea” (*Romani 6, 23*).

5. Mântuitorul nu numai că ne-a arătat cum să prevenim uciderea, ci mai mult, ne-a oferit și puterea ca să o depășim. El ne-a făgăduit duhul păcii Sale zicând: „Pacea mea vă las, pacea mea vă dau. Nu precum dă lumea vă dau Eu. Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înspăimânte” (*Ioan 14, 27*). Cel ce se împărtășește de duhul păcii lui Hristos, va fi asemenea Lui, „învățând de la El să fie blând și smerit cu inima” (*Matei 11, 29*), „rămânând în iubirea Lui” (*Ioan 15, 9*).

6. Pătruși de duhul iubirii lui Hristos, cei ce i-au urmat Lui, au învățat de la Apostoli și au arătat lumii „îngăduința lor” (*Filipeni 4, 5*) reprezentând gingășia, delicatețea și înnobilarea sufletului omenesc, ceea ce întrece de multe ori chiar și dreptatea, fiindcă aceasta poate fi și dură, iar de foarte multe ori chiar inumană.

8. Concluzii

Putem spune, așadar, că nu numai crima, ci și violența sunt considerate în morala creștină păcate strigătoare la cer. De aici rezultă clar că, dacă violența este păcat strigător la cer, creștinismul este prin excelență religia non violenței. De fapt evlavia creștină însăși are acest caracter. Dacă „Hristos este pacea noastră” (*Efeseni 2, 14*), cei ce sunt ai lui Hristos sunt pătruși de duhul vieții Lui, ceea ce înseamnă că evlavia creștină, ca învățătură și viață, fiind străbătută de duhul vieții lui Hristos, devine realitate în faptele celor ce-I urmează Lui.

Având în vedere această perspectivă, „Legea lui Hristos – spune Sfântul Ioan Gură de Aur – luminează atât de strălucit vederile oamenilor, că cel ce se împacă cu Hristos în mod demn se împacă cu semenul său prin iubire”¹⁹. În această situație, „niciodată nu am fost și nu vom fi dușmani ai păcii. Căci, dacă vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele: „Pace vouă!”²⁰.

În consecință, „a face război vecinilor, a porni după alte lucruri, a supune și a strivi popoare care nu te-au supărat cu nimic, ci numai din dorința de a le stăpâni, ce alt nume trebuie dat acestui lucru, decât acela de mare tâlhărie”²¹, spune Fericitul Augustin; încât „este o glorie mai mare să ucizi războiul prin cuvânt decât oamenii prin sabie, să câștigi pacea prin pace, nu prin război”²². Consecventă cu sine însăși de-a lungul vremii, Biserica a promovat pacea care „nimicește războiul, distruge teama, alungă vrăjmășia”²³.

¹⁹ *Omilie la Profetul Isaia*, în PG 56, 34.

²⁰ *Omilie la Înălțarea Domnului*, în PG 52, 766.

²¹ *De civitate Dei*, Cartea IV, 6, în PL 41, 116-117.

²² *Epistola 229*, în PL 33, 1019.

²³ *Omilie la Înălțarea Domnului*, în PG 52, 790.